

РАЗДЕЛ III

**Качественно
и конкурентоспособно
образование и обучение
по экономика
и администрация
и управление**

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРИЛОЖЕНИЕТО НА ИНТЕРАКТИВНИ МЕТОДИ НА ПРЕПОДАВАНЕ В ПРОДЪЛЖАВАЩОТО ОБУЧЕНИЕ¹

Проф. д-р Пенка Шишманова
Гл. ас. д-р Юлиян Господинов
Гл. ас. д-р Евелина Парашкевова
Докторант Кристиян Корелов

Резюме

Настоящата студия представя резултатите от проведено изследване на приложението на интерактивните методи на преподаване в продължаващото обучение в Стопанска академия „Димитър А. Ценов” – Свищов. Изследването е насочено към приложението на интерактивните методи на преподаване на основата на съвременни електронни средства в продължаващото обучение. За целта по проблема са проучени теория, стратегически и др. планови документи на национално и европейско ниво. Проведено е емпирично изследване за проучване мнението на обучаващите се в различните структури на продължаващо обучение в Стопанската академия относно приложението на интерактивните методи на преподаване. Получените резултати са основа за формулиране на изводи и предложения за подобряване на продължаващото обучение. Основната изследователска теза е, че приложението на интерактивните методи на преподаване е модерен подход, чието широко приложение и непрекъснато усъвършенстване в продължаващото обучение на Стопанската академия ще допринесе за формирането на адекватни професионални компетенции у обучаемите и ще увеличи възможностите им на трудовия пазар и в конкретната професионална дейност.

Ключови думи: продължаващо обучение, интерактивни методи, преподаване, знания, компетенции.

JEL: A29, D83, I21, J24.

¹ Участието на авторите в написването на студията е, както следва: проф. д-р Пенка Шишманова – увод, т. 2, т. 4; гл. ас. д-р Юлиян Господинов – резюме и т. 3, с. 12-21; гл. ас. д-р Евелина Парашкевова - т. 3, с. 21-27 и заключение; докторант Кристиян Корелов – т. 1.

RESEARCH ON THE APPLICATION OF INTERACTIVE METHODS OF TEACHING IN CONTINUING EDUCATION

Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Chief Assist. Prof. Yuliyana Gospodinova, Ph.D.
Chief Assist. Prof. Evelina Parashkevova, Ph.D.
Kristiyan Korelov, Ph. D. Student

Abstract

This paper presents the results of a conducted study on the usage of interactive teaching methods in the continuing education at the 'D. A. Tsenov' Academy of Economics – Svishtov. The focus of the study is the application of interactive teaching methods based on modern electronic resources in continuing education. In order to meet the objective, the study examines relevant theoretical, strategic and other planning documents at national and European level. An empirical study is conducted that aims to explore the views of the students in different structures of the continuing education at the Academy on the usage of the interactive teaching methods. The results are the basis for formulating conclusions and proposals for improvement of the continuing education. The main research thesis is that the use of interactive teaching methods is a modern approach whose broad application and continuous improvement in the continuing education of the 'D. A. Tsenov' Academy of Economics will contribute to the formation of adequate professional skills among students, increase their opportunities for realization on the labour market and in their specific professional activity.

Keywords: continuing education, interactive methods, teaching, knowledge, competencies.

JEL: A29, D83, I21, J24.

Увод

С развитието на науката и технологиите и бързото разпространение на информацията наличните знания и умения се „амортизират“ и стават неадекватни на новите потребности. Това поражда необходимост от перманентната им актуализация и усъвършенстване чрез различните форми на продължаващо обучение. Разглеждана в контекста на концепцията за учене през целия живот, основната идея на продължаващото обучение е да поддържа и повишава пригодността на хората за професионална дейност, като подобрява тяхната квалификация в съответствие с изискванията на трудовия пазар и икономиката на знанието.

В отговор на тези предизвикателства СА „Д. А. Ценов” се стреми, бързо да се адаптира към новите условия и да предложи образователни и обучителни услуги, които да удовлетворят нарастващите потребности на кадрите и бизнеса. Като едни от основните звена в структурата на Академията Центърът за следдипломно и факултативно обучение и Центърът за професионално обучение работят активно за създаването на квалифицирани специалисти със знания и умения, адекватни на съвременните изисквания. За целта непрекъснато се актуализира и разширява портфолиото от атрактивни специализации и курсове в съответствие с реалните нужди на потребителите. За подобряване качеството на предлагания продукт екипите на централните проучват, апробират и съдействат за внедряването на иновативни методи на обучение, чрез които да се насърчи активното поведение на студентите и специализантите в учебния процес и да се постигне ефективно усвояване на предлаганите знания.

Основна цел на изследването е оптимизиране качеството на продължаващото обучение в Стопанската академия чрез прилагане на съвременни интерактивни методи на преподаване и адекватното задоволяване на потребностите на обучаемите от знания и умения, съответстващи на изискванията на пазара на труда.

За постигане на поставената цел са формулирани следните основни **задачи**:

- Проучване и анализ на литературни източници, стратегически и други планови документи на национално и европейско ниво, свързани с продължаващото обучение и приложението на интерактивни методи на преподаване в него.
- Разработване на анкетна карта и провеждане на анкетно проучване относно използването на интерактивните методи на преподаване в ЦСФО и ЦПО на СА „Д. А. Ценов”.
- Обработка на резултатите от допитването и оценка на удовлетвореността на обучаемите.

Обект на изследване е продължаващото обучение, администрирано от ЦСФО и ЦПО към СА „Д. А. Ценов”. То обединява обучението на студенти в сектор „Факултативно обучение”, обучението за повишаване квалификацията на кадри с висше образование в сектор „Следдипломно обучение”, професионалното обучение на лица над 16 години по професии или част от професии и модулни обучения в различни направления.

Предмет на изследване е приложението на интерактивните методи на преподаване на основата на съвременни електронни средства в обучението на курсистите и специализантите в ЦСФО и ЦПО.

Изследователска теза: Приложението на интерактивните методи на преподаване е модерен подход, чието широко приложение и непрекъснатото усъвършенстване в продължаващото обучение на Стопанската академия ще допринесе за формирането на адекватни професионални ком-

петенции у обучаемите и ще увеличи възможностите им на трудовия пазар и в конкретната професионална дейност.

Настоящото изследване се реализира чрез използването на следните методи: теоретичен анализ на научна литература и публикувани в интернет материали на български и чуждестранни автори; контент анализ на документи, свързани със стратегическите насоки за развитие на продължаващото обучение; анкетно проучване сред обучаващите се в различните форми на продължаващо обучение в СА „Д. А. Ценов“; едно-факторен анализ и анализ на структури; дедукция и индукция.

1. Теоретична постановка на проблема

Едно от основните предизвикателства, пред което се изправя съвременното общество, е постигането на устойчив икономически растеж чрез пълна заетост на ресурсите. В този контекст непрекъснатото обучение и образование се превръщат в значими приоритети за всяка една страна. Нуждата от непрекъснато усъвършенстване на знанията и уменията е фактор за личностно и професионално развитие на всеки човек, което от своя страна е гаранция за активното му включване на трудовия пазар. Отделните страни поемат отговорността да работят за по-добро състояние на пазара на труда, като полагат усилия за осигуряване на качеството и броя на заетите на основата на модерни образователни и обучителни стратегии.

Стратегическата цел на Европейския съюз към 2020 г. е комбинация от три взаимно допълващи се приоритета: интелигентен растеж, устойчив растеж и приобщаващ растеж. Реализирането на този икономически модел за растеж, основан на познания и високи равнища на трудова заетост, изисква подходящо образование и **продължаващо обучение** за подобряване на професионалните умения на работната сила в Европейската общност.

Продължаващото обучение е относително нова интерпретация на твърдението, че човек се учи докато е жив, обусловена от теорията за „икономика на знанието“ и концепцията за „учене през целия живот“ (Lifelong learning). В специализираната литература често продължаващото обучение се идентифицира с **учене през целия живот (непрекъснато обучение)**. Между тях обаче съществуват разлики.

Непрекъснато обучение се нарича процесът на придобиване на знания и умения чрез образование, обучение, работа и житейски опит. Процес, за който хората полагат усилия през целия си живот. Продължаващото обучение е термин с по-ограничен обхват и представлява важна **съставна част от непрекъснатото обучение**. То обслужва реалните потребности на хора, които вече са преминали определен етап на формално образование и които имат необходимост от поддържане и допълване на

професионалните знания и умения и/или придобиване на нови. В този контекст целта на продължаващото обучение е да подобри положението на възрастните на трудовия пазар – и на **безработните**, и на **заетите лица**. По този начин продължаващото обучение може да се определи като „*обществено явление, включващо всички формални и неформални процеси на обучение и самообучение, в които възрастните (заети и безработни, навършили 16-годишна възраст) участват след приключване на средно образование, колеж или университет*” (Миронова, 2010).

Продължаващото обучение е практика, която през последните десетилетия непрекъснато се разширява и обогатява. Това се обуславя както от нуждата на заетите лица, перманентно да актуализират и усъвършенстват своите професионални умения и компетенции, така и от осъзнатата необходимост на безработните да се преквалифицират чрез овладяване на нови професии.

Работната среда търпи сериозни промени особено под влиянието на развиващите се съвременни технологии на XXI век. Това превръща продължаващото обучение на кадрите в задължително условие за постигане на висока фирмена конкурентоспособност. Тук интересът е двустранен. От една страна, **фирмите** са заинтересовани да имат служители със знания и умения, които да им позволяват бързо да се приспособяват към новостите и успешно да се конкурират на националния и международния пазар. От друга страна, **служителите** имат интерес да подобряват своите умения и компетенции, за да запазят работното си място, да поддържат (или повишават) конкурентоспособността си и не на последно място, защото висококвалифицираният труд е и по-високо заплатен.

В този ред на мисли именно поради интензивния процес на реструктуриране на българската икономика е налице разминаване между новите потребности на бизнеса и качествата на трудовите ресурси. И точно тук е ролята на продължаващото обучение, което трябва да съдейства за актуализиране и подобряване професионалните знания, умения и компетенции на работната сила.

За да се постигнат тези цели, е нужно, продължаващото обучение да бъде „*осъществявано от висококвалифицирани преподавателски кадри, прилагащи съвременни методи на обучение, базирани на модерна материално-техническа и информационна база, организирано в различни форми, съобразени с личната и професионалната ангажираност на обучаемите*” (Шишманова, 2014).

Повечето от прилаганите методи на обучение в продължаващото обучение са традиционни, познати от много години. Новите нюанси в тях са свързани с интерактивността и нейното адекватно прилагане в учебния процес. Наред с това е необходимо имплементиране на съвременни методи на обучение на базата на информационните и комуникационните технологии (ИКТ). Подобно становище застъпва и Тодорина (2010), според която интерактивността може да се прояви на различни равнища, едно

от които е връзката ѝ с компютърните информационни технологии и релацията учещ–мултимедия.

Интерактивността е научен термин, който означава вид взаимодействие или взаимовлияние между хора в процеса на общуването им (Десев, 1999). В контекста на обучението интерактивността представлява *„специална форма на организация на когнитивни дейности, която е подчинена на определена познавателна цел”* (Тодорина, 2010). Учебният процес е организиран по такъв начин, че на практика всички обучавани се оказват увлечени в него, т.е. те имат възможност да разберат, обмислят и изразят това, което знаят (Начева-Маркова, 2013).

Съвременните методи на преподаване изместват фокуса от предоставянето на знания и умения в готов вид (каквато е практиката при традиционните методи) към тяхното самостоятелно овладяване и усвояване чрез нов вид общуване. По този начин интерактивните методи на обучение спомагат *„за изясняване на вижданията, за повишаване на качеството в образователния процес, за толерантност в комуникацията”* (Нанкова, 2013). В този контекст усъвършенстването и задълбочаването на интерактивните връзки „преподавател – обучаем” и „обучаем – обучаем” може да се реализира посредством три основни типа методи: **ситуационни** (казус, игри, тренинг), **дискусионни** (интерактивна лекция, дискусия, гледане и обсъждане на видеофилм, „дърво на решенията”, „мозъчна атака”) и **емпирични** (творческо задание, мултимедийна презентация, работа по проект).

Тези методи са важен фактор в усвояването и проверката на знанията и в същото време са стимул за творческа изява на обучаваните лица. Възможности за подобряване на продължаващото обучение се съдържат в **апробирането на разнообразни интерактивни методи за обучение от преподавателския състав и избор на най-подходящите от тях за нуждите на съответния обучителен процес**. Според някои изследвания (Иванов, 2005) чрез интерактивния образователен модел обучаемите могат да усвояват до 90% повече информация. Като се отчете и ролята на ИКТ в този процес, този дял може да нарасне.

С оглед на това, че акцентът при съвременните методи се поставя върху активното взаимодействие между преподавател и обучаем, използването на ИКТ в образователния процес не само че е подходящ инструмент, който подпомага това взаимодействие, но се превръща в задължително условие за постигане на високо качество и резултатност на обучението. Нещо повече, ИКТ са се превърнали във важна предпоставка за ефективното приложение на интерактивните методи в продължаващото обучение не само защото *„улесняват процеса на обучение, ангажирайки повече сетивни елементи на обучаемия, но и поради факта, че са в непосредствена близост до съвременните интереси и среда на повечето от обучаемите”* (Шишманова, 2015, с. 566).

За да се имплементират в обучителния процес интерактивните методи, базирани на ИКТ, трябва да бъде осигурена подходяща материална база (вкл. необходимите хардуерни и софтуерни продукти). В зависимост от вида на избрания интерактивен метод се определят и необходимите средства и материали за изпълнението на заложените учебни цели. Обикновено техническите средства и материали, които се ползват в интерактивната среда, са: (Тодорина, 2010)

- компютър/лаптоп;
- видеостена и мултимедиен проектор;
- принтер/скенер/копирна машина;
- интерактивна дъска/флипчарт;
- диктофон и касетофон;
- камера/цифров фотоапарат;
- интерактивен обучаващ софтуер;
- консумативи, картони, флумастери;
- канцеларски материали.

Материалната учебно-техническа база на структурите, извършващи продължаващо обучение, в много случаи е наета или се осигурява чрез рамкови договори за всеки отделен курс, занятие или час. Това често създава огромни препятствия пред съответните обучителни институции в България, които се занимават с продължаващо обучение. Все пак през последните години, с активизацията на интереса към този вид обучение, се забелязва положителна тенденция, центровете интензивно да развиват и собствена материална база.

Всичко това е насочено към създаване на благоприятни условия за разгръщането на продължаващото обучение и за широкото приложение на интерактивните методи в него, чрез които се мултиплицират положителните ефекти – от една страна, мотивация за учителите да развиват професионалните и педагогическите си компетенции, а от друга страна, формиране у обучаваните на умения за правилно анализиране, организиране и решаване на проблеми, които неминуемо възникват в динамичната професионална (и житейска) среда.

2. Стратегически документи за развитие на продължаващото обучение

Придобиването на определено образование и професионална квалификация, както и тяхното актуализиране, разширяване и усъвършенстване чрез продължаващото обучение, се нуждаят от съответната планова и програмна основа. Тя е важна предпоставка за качествена подготовка на кадрите съобразно общите цели на развитието, обективните икономически условия и конкретните потребности на бизнеса.

В този смисъл част от водещите инициативи на **Стратегията „Европа 2020”** (Европейска комисия, 2010) са свързани с подобряване резултатите на образователните системи и развитие на умения през целия живот на основата на предимствата на съвременните технологии. Действията по реализацията на тези инициативи са структурирани на две нива. На *ниво ЕС* Европейската комисия работи за: активизиране на образователната, изследователската и трудовата мобилност; създаване на нови импулси на сътрудничеството в областта на образованието и обучението с участието на държавите–членки, социалните партньори и експерти; модернизация на висшето образование; адаптация на младите хора на пазара на труда чрез обучение на работното място, практики и други форми на трудов опит; предоставяне на иновативно образование, обучение и възможности за работа с хора в неравностойно положение и пр. На *равнище държави–членки* активността е насочена към: подобряване образователните резултати и подобро съгласуване с нуждите на пазара на труда; насърчаване на нови форми на баланс между работата и семейния живот и политики на „остаряване при активност”; гарантиране на придобиването и признаването на компетенции, необходими за по-нататъшно обучение и за трудовия пазар по време на общото, професионалното, висшето образование и образованието за възрастни (включително неформално и неофициално обучение) и т.н.

В съответствие с препоръките на ЕК и предвид ключовата роля на образованието и обучението за напредъка на отделните страни и на Общността в цялост въпросите за подобряване на общите и професионалните знания, умения и компетенции на хората от различни възрасти присъства като един от главните приоритети в редица други важни европейски и национални стратегически документи.

Стратегически документи на ниво ЕС

Сред европейските стратегически документи се открояват **Стратегическата рамка – „Образование и обучение 2020”** (Европейски съюз, 2009) и **Стратегията за мобилност 2020 за Европейското пространство за висше образование** (Европейско пространство за висше образование, 2012), които задават общата насока на развитие на образованието и обучението в Общността. В посочените документи се предвиждат съвместни действия, които да допълват националните инициативи и да оказват подкрепа на страните–членки в областта на образованието и обучението чрез партньорски обмен, взаимно обучение, събиране на данни и доказателства при осъществяването на реформи за повишаване на резултатите от тях. Основният акцент и в двата документа е повишаването на компетенциите, развивани чрез стимулиране на ученето през целия живот, подобряване качеството и ефективността на образованието и обучението, насърчаване творчеството и новаторството на всички равнища в тях, разпространение на иновации и знания, включително чрез цялостно интегриране в цифровата ера.

За улесняване на мобилността и стимулиране на обучението през целия живот е създадена **Европейската квалификационна рамка (ЕКР) за учене през целия живот** (Европейска комисия, 2009). Тя е отговор на необходимостта от обща база за сравняване и трансфер на квалификации между различните страни, системи и институции и включва всички квалификационни нива, придобити в рамките на общото и професионалното образование и учене, както и квалификации, придобити в рамките на първоначалното и продължаващото образование и обучение. Освен че подпомага учащите/работещите и работодателите в описанието и тълкуването на квалификациите, специфичните ползи, реализирани чрез Рамката, в контекста на настоящото изследване са свързани с мотивиране приложението на съвременни методи и средства на обучение, цялостно модернизиране на съществуващите системи за образование и обучение и ефективното им обвързване с потребностите на практиката.

Конкретизация на идеята за нов импулс в развитието на образованието и обучението се съдържа в **Комюникето от Брюж относно засилването на европейското сътрудничество в областта на професионалното образование и обучение (ПОО) за периода 2011-2020 г.** (Европейска комисия, 2010). Документът очертава глобалната перспектива за ПОО, поставя 11 стратегически цели и предвижда множество мерки за тяхното постигане до 2020 г. Глобалната перспектива е насочена към това, европейските системи за ПОО да станат по-привлекателни, по-приложими, иновативни, гъвкави и достъпни и да допринасят за подобряване качеството и постигане на равнопоставеност в ученето през целия живот. Във формулираните дългосрочни цели за нейната реализация изрично се подчертава значението на продължаващото обучение: Насърчаване на отличните постижения, качеството и приложимостта на първоначалното и продължаващото ПОО; Осигуряване на гъвкав достъп до обучение и придобиване на квалификация; Разработване на стратегически подход към интернационализирането на първоначалното и продължаващото ПОО и насърчаването на международната мобилност; Разгръщане на иновациите, творчеството и предприемачеството и използване на информационните и комуникационните технологии в първоначалното и продължаващото ПОО и др. Разработените мерки за действие също съдържат конкретни препратки към продължаващото обучение, свързани главно с гъвкавостта на формите на обучение, адаптивността на учебните програми, качеството на учителите и обучителите и пр.

Стратегически документи на национално равнище

В съответствие с препоръките на европейските институции и предвид необходимостта от конкретна визия за развитието на националните системи за образование и обучение всяка страна разработва своя база от стратегически и други планови документи, в които определя приоритетите и целите на това развитие и мерки за тяхното постигане.

Една от основните цели на **Националната програма за развитие: България 2020** (Министерски съвет, 2012) е „Повишаване на жизнения стандарт чрез конкурентоспособно образование и обучение, създаване на условия за качествена заетост и социално включване и гарантиране на достъпно и качествено здравеопазване”. Първото приоритетно направление в тази посока е тясно свързано с формирането и развитието на човешкия капитал като един от основните фактори на икономическия растеж в страната. Приоритетът включва няколко подприоритета, два от които касаят подобряване на образователните резултати и тяхното приложение в реалния бизнес с цел повишаване на конкурентоспособността. Подприоритет 1.1 е насочен към модернизация на образователната система за предоставяне на достъпно и качествено образование; управление качеството на образованието и на младежките дейности; подобряване на творчеството и иновациите, ориентирани към развитието на личността; подобряване на материално-техническата база за образование, обучение и младежки дейности. Сред основните области на въздействие на Подприоритет 1.2 са динамичното адаптиране на ученето през целия живот и мобилността към потребностите на личността и изискванията на пазара на труда, както и придобиването на компетентности в съответствие с пазара на труда.

Европа 2020: Национална програма за реформи (Министерство на финансите, 2015). Актуализираният вариант на Програмата от 2016 г. съдържа мерки в отговор на специфичните препоръки на ЕК за България и преглед на напредъка в изпълнението на националните цели по Стратегия „Европа 2020“. Част от предприетите действия са фокусирани върху ролята на продължаващото образование и обучение за неутрализиране на установените от Комисията макроикономически дисбаланси. Прегледът на изпълнението на националната цел относно дела на 30-34 годишните с висше образование показва, че „през 2016 г. политиката се фокусира върху нормативната рамка (в т.ч. и модела на финансиране на висшите училища), насърчаване на дейности, свързани с повишаване качеството на образованието, резултатите от ученето в приоритетни за икономиката области, както и успешната реализация на завършилите на пазара на труда”. Голяма част от посочените действия се реализират с помощта на ЕСИФ, чиито инвестиции са насочени към подобряване условията за предоставяне на модерни образователни услуги; повишаване участието в продължаващото обучение; въвеждане на кредитна система в ПОО и т.н.

Ключов инструмент за постигане на целите, приети от България в рамките на Стратегията „Европа 2020”, е **Оперативната програма „Наука и образование за интелигентен растеж”** (Министерство на образованието и науката, 2015). Тя съдържа три приоритетни оси, втората от които е насочена към образованието и ученето през целия живот (УЦЖ). Сред основните инвестиционни приоритети тук са подобряване достъпа до УЦЖ за всички възрастови групи, усъвършенстване знанията, уменията и

квалификацията на работната сила, насърчаване на гъвкави начини на учене и пр.; подобряване адекватността на системите за образование и обучение спрямо пазара на труда, укрепване на системите за професионално образование и обучение, както и тяхното качество и т.н. Важна специфична цел в това отношение е повишаване участието в продължаващото обучение и надграждане на знания, умения и компетентности, за чиято реализация е предвиден пакет от дейности – насърчаване на гъвкави пътеки за УЦЖ чрез разширяване на спектъра от възможности за учене; разширяване на изследванията, анализите и оценките на въздействието за формиране на адекватни политики за образование и обучение през целия живот; създаване на условия за информационно осигуряване на процесите в системата на УЦЖ; популяризиране на УЦЖ сред всички слоеве от населението и т.н.

Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014–2020 година (Министерство на образованието и науката, 2013) разкрива състоянието и определя визията за развитие на ученето през целия живот в България до 2020 г. И тук в основните ѝ приоритети е заложено повишаване качеството на образованието и обучението и приспособяването им към потребностите на икономиката и промените на пазара на труда. Сред главните предизвикателства в това отношение са постигане на по-високо качество на преподаване, усъвършенстване на системата за финансиране, което да гарантира ефикасността на продължаващото образование и обучение, както и стимулиране на партньорството между света на бизнеса и различните степени и сектори на образованието, обучението и научните изследвания за развитие на иновациите и предприемчивостта във всички форми на учене. Обособени са 8 области на въздействие, чиито по-важни цели се свеждат до: „промяна на процеса на обучение, насърчаващ развиване и придобиване на ключовите компетентности и ориентирането му към провокиране на самостоятелното и критично мислене, самостоятелност, към формиране на практически умения и към интелектуално развитие на личността; създаване на благоприятни условия за обучение и развитие ... чрез изграждане на модерна образователна среда, базирана на съвременни информационни и комуникационни технологии за образованието...; прилагане на ефективна система за осигуряване на качеството с участието на всички заинтересовани страни и ефективно разпределяне на ресурсите в образованието и обучението”, „изграждане на модерна система и усъвършенствани форми за учене през целия живот ..., задоволяващи индивидуалните потребности на личността за по-добра адаптивност към променящата се работна среда и адекватно отговарящи на социално-икономическите реалности за растеж”. Посочените цели са придружени от конкретни дейности по реализацията им съобразно спецификата на отделните форми, видове и степени на образованието, обучението и ученето.

Дългосрочна цел на **Стратегията за развитие на висшето образование в Република България за периода 2014–2020 г.** (Министерски съвет, 2014) е създаването на модерна, ефективна и постоянно развиваща се система за висше образование. Тази стратегическа цел е детайлизирана в осем конкретни цели, една от които пряко кореспондира с разглежданата тематика – разширяване и укрепване на мрежата за учене през целия живот и широко приложение на различни електронни форми за дистанционно обучение. Изпълнението на последната е конкретизирано в няколко основни дейности: стимулиране на университетските звена за непрекъснато, продължаващо или следдипломно обучение, както и на центровете за кариерно развитие; стимулиране на съвместно разработване на учебни планове и програми с представители на бизнеса; продължаване на стимулирането за развитие на електронни форми за дистанционно обучение, започнало в предишния програмен период. Очакванията са, предложените мерки да доведат до развита мрежа от звена за продължаващо обучение и учене през целия живот; разширен достъп до знания и умения чрез нови технологии; предложени нови образователни и обучителни услуги и пр.

Стратегия за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015–2020 г. (Министерски съвет, 2014). В резултат на направен анализ на актуалното състояние и на предизвикателствата пред професионалното образование и обучение (ПОО) и в съответствие с идеите на Комюникето от Брюж са очертани основните приоритети на разглежданата стратегия. Те се отнасят до осигуряване качество и ефективност на ПОО, подобряване на възможностите за достъп до ПОО, подобряване на системата на ПОО в контекста на ученето през целия живот, засилване участието и отговорностите на всички заинтересовани страни за осигуряване на кадри с необходимата квалификация. Във връзка с това са предвидени определени мерки и дейности, насочени главно към реновиране на съществуващата инфраструктура и широко приложение на ИКТ; актуализиране и усъвършенстване квалификацията на учителите; гъвкав достъп до обучение; възможности за валидиране на знания, умения и компетентности; поемане на по-големи отговорности от всички партньори; координирано прилагане на националните и европейските инструменти в областта на ПОО.

Представените по-важни стратегически документи разкриват ролята на продължаващото обучение за актуализиране, увеличаване и надграждане на знанията и уменията на хората в съответствие с индивидуалните им интереси и потребности и съобразно изискванията на трудовия пазар. Поради това в разглежданите документи е заложена идеята за повишаване привлекателността на продължаващото обучение и мотивиране на хората от всички възрасти да учат през целия си живот, което предполага високо качество на обучението в модерна образователна среда на основата на информационните и комуникационните технологии, висо-

ката квалификация на учителите, иновативните методи и техники на преподаване.

3. Резултати от проведеното анкетно проучване

Въз основа на проучените теоретични разработки, стратегически и други планови документи на европейско и национално ниво в рамките на изследването се организира и проведе анкетно проучване. Неговата цел е да разкрие мнението на обучаемите за приложението на интерактивните методи на преподаване в продължаващото обучение, организирано в рамките на ЦСФО и ЦПО при СА „Д. А. Ценов”, тяхната удовлетвореност, както и да формулира предложения за подобряване на обучението.

Екипът на проекта проведе поредица от работни срещи, на които се обсъдиха структурата и съдържанието на анкетната карта, времето за провеждане на анкетното проучване, броят и съставът на респондентите. Дефинирани бяха 14 въпроса от различен тип, групирани в пет основни раздела: Информация за обучавания; Мотивация за участие в обучението; Самооценка на знанията, уменията и компетенциите след приключване на обучението; Оценка на качеството на обучението; Препоръки за усъвършенстване качеството на обучението. Включените въпроси са от различен тип: отворени въпроси, дихотомни въпроси, въпроси с ликертова скала, семантично диференциални въпроси. Анкетната карта е тествана от 10 обучаващи се в различни форми на продължаващото обучение, в резултат на което същата е прецизирана и окончателно дефинирана.

Анкетното проучване е проведено в периода м. ноември 2015 г. – м. април 2016 г. Обхванати са 192 респонденти, които са обучаващи се в 11 квалификационни курса за професионално обучение (чужди езици: английски, немски и френски; валутен контрол; компютърна грамотност за напреднали; документален контрол върху отчетността на предприятието; анализ на годишните финансови отчети) и 4 специализации от факултативно обучение (Икономическа педагогика; Независим финансов одит; Валутен, данъчен и митнически контрол; Съдебни експертизи) в центровете към СА „Д. А. Ценов”.

Получените анкетни карти на респондентите са анализирани посредством статистически методи за анализ на структури и едномерни разпределения. За обработката на данните е използван MS Excel 2013.

В извършеното анкетно проучване са взели участие предимно жени. Техният относителен дял е над два пъти по-голям от този на мъжете.

Тъй като проучването не обхваща всички курсове, провеждани в СА „Д. А. Ценов” и е с ограничен времеви обхват, не може да се твърди, че посоченото по-горе съотношение е релевантно към цялостната дейност по прилагане на интерактивни методи на преподаване в продължаващото обучение. Установеното съотношение жени:мъже е валидно само за нас-

тоящото изследване. Напълно възможно е в други курсове или дори при същите курсове, но проведени в друг период от време, разпределението на обучаемите по пол да е различно.

Таблица 1
Разпределение по пол на респондентите

Пол	Абсолютен размер (бр.)	Относителен дял (%)
Жени	135	70.31
Мъже	57	29.69
ОБЩО	192	100.00

Разпределението на респондентите по възраст разкрива, че основната част от обучаемите са между 19 и 24 години (59%), следвани от лица на възраст 25–34 г. (23%). Това са студентите, започнали своето висше образование непосредствено след завършване на средно образование, както и хора, които търсят своята професионална реализация на пазара на труда.

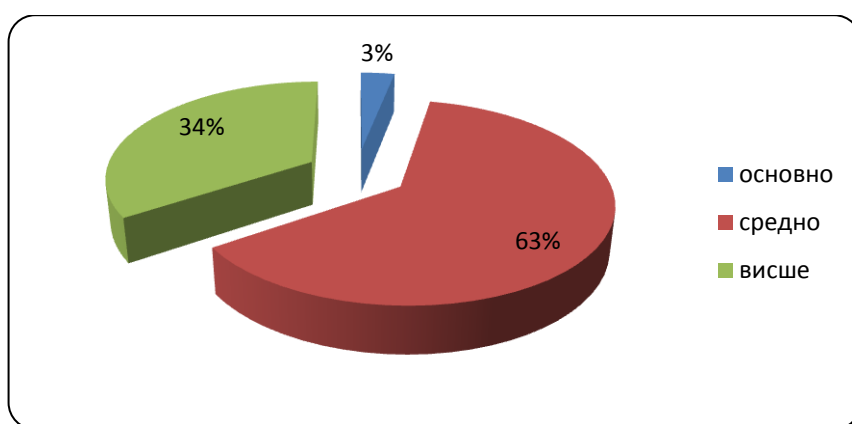
Таблица 2
Разпределение по възраст на респондентите

Възраст	Абсолютен размер (бр.)	Относителен дял (%)
15 – 18 г.	5	2.60
19 – 24 г.	114	59.38
25 – 34 г.	44	22.92
35 – 44 г.	16	8.33
45 – 54 г.	8	4.17
55 – 64 г.	5	2.60
над 64 г.	0	0.00
ОБЩО	192	100.00%

Трето място заемат обучаемите на възраст 35–44 г. (8%). Съществено по-ниски са показателите за респонденти, попадащи във възрастовите групи 15–18 г., 45–54 г. и 55–64 г. С напредване на възрастта намалява желанието на респондентите да се включват в обучения, като след навършване на пенсионна възраст лицата спират да се обучават. Относително ниският дял на обучаеми на възраст 15–18 г. (под 3%) може да се дължи на обстоятелството, че тези лица все още са в средните училища и не са запознати с възможностите за обучения, предлагани от Стопанската академия, извън това да са студенти.

Обучаемите в продължаващото обучение, провеждано в централните към СА „Д. А. Ценов”, са в основната си част хора, които притежават средно образование (63%). Това са студенти, както и лица, които след

завършване на гимназиалния етап не са продължили образованието си. Малко над 1/3 от респондентите декларират, че притежават висше образование (34%). Това са студенти, обучаващи се в ОКС „магистър”, както и вече завършили, които разчитат чрез организираните курсове да се позиционират по-добре на пазара на труда, да надградят своите знания, умения и компетенции, да придобият нови знания, да отговорят на определени изисквания в своята работа и др.

Фигура 1. Разпределение по респондентите по степен на тяхното завършено образование

Пренебрежимо малък е относителният дял на хората с основно образование (3%), което показва, че образователните услуги на централните на висшето училище се търсят предимно от хора със средно и по-високо образование.

Обучаващите се в курсовете за продължаващо обучение, организирани от централните на СА „Д. А. Ценов”, са с разнообразен профил. В основната си част те са учащи (63%), като преобладават студентите, допълвани от ученици в средните училища.

Таблица 3

Трудов статус на обучаемите

Трудов статус	Абсолютен размер (бр.)	Относителен дял (%)
Учащ	120	62.50
Заето лице	50	26.04
Безработен	16	8.33
Неработещ	6	3.13
ОБЩО	192	100.00

Втората по големина група обучаеми е тази на заетите лица (26%) – хора в активна трудова възраст, работещи, които преценяват, че обученията могат да имат положително влияние върху тяхната професионална реализация, да им разкрият възможности за кариерно развитие, опресняване или усвояване на нови компетенции и др. Макар и с нисък относителен дял, в обученията се включват и безработни (8%), както и неработещи (3%). За тях това е една от възможностите за намиране на работа, социални контакти, придобиване на навици за учене, работа в екип и т.н.

Респондентите се водят от различни причини (често и комбинация от причини) при вземане на решение за участие в курсове за продължаващо обучение. С най-висок относителен дял е целта за повишаване на квалификацията (64%). Обучаемите избират центровете към СА „Д. А. Ценов” с очакването след преминаване на дадено обучение те да са с повишена квалификация и по-конкурентоспособни на пазара на труда. На второ място сред причините обучаемите поставят поддържането и актуализацията на притежаваните знания и умения (54%). Тук се визират най-често курсове, по които обучаемите имат компетенции, като благодарение на обучението ги опресняват и надграждат. Следващи по важност причини са възможността за кариерно израстване (30%) и надеждата, то да помогне за намиране на нова работа (21%). На обучението се гледа като на важна стъпка към положителна промяна в професионалната реализация и възможност за по-добро представяне при търсене на ново професионално поприще. 2% от респондентите посочват и други причини, които обаче не са класифицирани. Данните са представени в следващата таблица, като относителният дял на получените отговори е над 100%, тъй като анкетираните са посочили повече от един отговор.

Таблица 4

Причини за включване на респондентите в обученията

Причина	Абсолютен размер (бр.)	Относителен дял (%)
Поддържане и актуализация на притежаваните знания и умения	104	54.17
Повишаване на квалификацията	123	64.06
Кариерно израстване	57	29.69
Намиране на нова работа	40	20.83
Други	4	2.08

Качеството на разработваните учебни пособия, казуси и упражнения е от особена важност за усвояването на учебния материал от обучаемите и тяхната обща оценка на обучението. Резултатите от извършения анализ показват, че голямата част от респондентите (81%) намират учеб-

ното съдържание за адекватно, интересно и полезно, упражненията – за целесъобразно подбрани, допълнителните ресурси, предоставяни им в рамките на обучението – подходящи. Това означава, че лекторите са успели да подготвят висококачествени учебни материали, което е от особена важност за постигане качество на обучението.

Втората по големина група (18%) е по-скоро съгласна с твърдението, т.е. не го подкрепя изцяло, но има положително отношение към него. В своята съвкупност двете групи формират над 98% от общия брой респонденти, което е отлична оценка за качеството на учебните материали. Под 2% от респондентите запазват неутрална позиция и не могат да преценят дали разработените пособия са подходящи. Може да се предположи, че те участват в обучителни курсове за пръв път и нямат база за сравнение. Нито един от респондентите не е посочил негативна оценка.

Таблица 5

Оценка на респондентите за адекватността и полезността на материалите, използвани в обучението

Възможен отговор	Абсолютен размер (бр.)	Относителен дял (%)
Напълно съм съгласен	155	80.73
По-скоро съм съгласен	34	17.71
Не мога да преценя	3	1.56
По-скоро не съм съгласен	0	0.00
Изобщо не съм съгласен	0	0.00
ОБЩО	192	100.00

Форматът, в който се провежда обучението, както и удачно подбраните методи и средства на преподаване, също са от особена важност за усвояването на учебния материал от обучаемите и тяхната обща оценка на обучението. Резултатите от анализа показват, че преобладаващата част от респондентите (80%) намират формата на провеждане на обученията за подходящ, методите и средствата – за удачно подбрани, улесняващи усвояването на нови знания и умения. Това означава, че лекторите са успели да намерят най-добрия начин за поднасяне на учебния материал към обучаемите, което никак не е без значение за постигане качество на обучението.

Втората по големина група (18%) е по-скоро съгласна с твърдението, т.е. не го подкрепя изцяло, но има положително отношение към него. В своята съвкупност двете групи формират над 98% от общия брой респонденти, което може да се отчете като отлична оценка за качеството на организацията на учебния процес. Под 2% от респондентите не могат да преценят дали форматът, използваните методи и средства на препода-

ване са удачни. Тук отново може да се предположи, че те участват в обучителни курсове за пръв път и нямат база за сравнение. Няма респонденти, дали негативна оценка.

Таблица 6

Оценка на респондентите за адекватността на формата на провеждане на обучението, избраните методи и средства

Възможен отговор	Абсолютен размер (бр.)	Относителен дял (%)
Напълно съм съгласен	154	80.21
По-скоро съм съгласен	35	18.23
Не мога да преценя	3	1.56
По-скоро не съм съгласен	0	0.00
Изобщо не съм съгласен	0	0.00
ОБЩО	192	100.00

Качеството на обучението е в пряка зависимост от качеството на субекта като комплекс от нивото на тяхната подготовка, използваните методи на преподаване и личния им подход към обучаемите. Резултатите показват, че доминиращата част от респондентите (83%) са на мнение, че техните преподаватели са висококвалифицирани, прилагат подходящи за курсовете за продължаващо обучение методи на преподаване и подход към обучаемите. Това е важно условие за успешен учебен процес, за качество на обучението, мотивиране на обучаемите и усвояване на учебния материал, водещо до натрупване на нови или актуализирани знания, умения и компетенции.

Таблица 7

Оценка на респондентите дали е добро нивото на подготовка на преподавателите, ангажирани в обучението

Възможен отговор	Абсолютен размер (бр.)	Относителен дял (%)
Напълно съм съгласен	160	83.33
По-скоро съм съгласен	26	13.54
Не мога да преценя	6	3.13
По-скоро не съм съгласен	0	0.00
Изобщо не съм съгласен	0	0.00
ОБЩО	192	100.00

Втората по големина група (14%) е по-скоро съгласна с твърдението, т.е. не го подкрепя изцяло, но има положително отношение към

него. В своята съвкупност двете групи формират 97% от общия брой респонденти, което е отлична оценка за качеството на преподавателите, ангажирани в продължаващото обучение. 3% от респондентите запазват неутрална позиция и не могат да преценят дали техните преподаватели са добри или не. Както и в предходните два случая, тук също никой от респондентите не е посочил негативна оценка.

Влияние върху общата оценка на обучението оказва и отношението между страните – преподаватели и обучаеми. Колкото повече е обективността и липсата на толериране на едни обучаеми за сметка на други, толкова по-удовлетворяващо е самото обучение, а интересът към него и желанието за посещаемост – по-високи. Резултатите от анализа показват, че огромната част от респондентите (90%) заявяват, че в курсовете за продължаващо обучение, организирани от центровете към СА „Д. А. Ценов“, се наблюдава обективно и добронамерено отношение към всички участници в обучението. Това е свидетелство за професионализма на преподавателите и добрите им педагогически способности. Други 9% от респондентите са по-скоро съгласни с твърдението, т.е. не го смятат за напълно вярно, но имат положително отношение към него. Така 99% от респондентите подкрепят твърдението за обективизъм, добронамереност и толерантност към всички участници в обучителния процес. Останалият 1% от анкетираните заема 2 позиции: половината запазват неутрална позиция и не могат да преценят дали отношението е обективно и добронамерено или не, а другата половина са по-скоро несъгласни с това твърдение и смятат, че в процеса на обучение има субективизъм и толериране на едни обучаеми за сметка на други. Изключително ниският им относителен дял не омаловажава извода за ясно изразена обективност и спазване на добрите практики в продължаващото обучение.

Таблица 8

Оценка на респондентите доколко е обективно и добронамерено отношението към всички участници в обучението

Възможен отговор	Абсолютен размер (бр.)	Относителен дял (%)
Напълно съм съгласен	172	89.58
По-скоро съм съгласен	18	9.38
Не мога да преценя	1	0.52
По-скоро не съм съгласен	1	0.52
Изобщо не съм съгласен	0	0.00
ОБЩО	192	100.00

Без съмнение оценката, която обучаемите дават на едно обучение, се влияе от качеството на учебните пособия, от уменията на преподавателя

и от другите изследвани по-горе показатели. Не по-малко важно обаче е и качеството на ресурсното осигуряване. Доброто обучение предполага провеждането му в удобно помещение, с достъп до материали за работа, както и използването на подходящо техническо осигуряване. Само при комбинирането на всички тези фактори може да се постигне висока удовлетвореност у обучаемия, оптимално усвояване на учебния материал, надграждане на неговите знания, умения и компетенции.

Резултатите от проучването показват, че 95% от респондентите оценяват положително предоставените им условия за работа при обучението им в различните курсове за продължаващо обучение, организирани от центровете към СА „Д. А. Ценов”. Основната част от тях (77%) заявяват, че ресурсното обезпечаване на обучението е много добро, в т.ч. по отношение на залите, в които се провеждат обученията, предоставените материали за работа, съвременността и достъпността на техническото оборудване. Това означава, че Стопанската академия е създала необходимата организация и осигурила условия за провеждане на висококачествен образователен процес в интерес на обучаемите. Други 18% от респондентите са по-скоро съгласни с твърдението, т.е. не го смятат за напълно вярно, но имат положително отношение към него. 2% от респондентите запазват неутрална позиция и не могат да преценят качеството на ресурсното осигуряване, а около 3% от обучаемите са критично настроени и не дават висока оценка по този показател. За една част от тях (1%) ресурсното осигуряване не е адекватно на провежданото обучение, а останалите обучаеми смятат, че то трябва да се подобри, модернизира и да следва поплътено спецификата на провежданото обучение.

Таблица 9

Оценка на респондентите доколко е добро ресурсното обезпечаване на обучението – зала, материали, техническо оборудване

Възможен отговор	Абсолютен размер (бр.)	Относителен дял (%)
Напълно съм съгласен	148	77.08
По-скоро съм съгласен	34	17.71
Не мога да преценя	4	2.08
По-скоро не съм съгласен	5	2.60
Изобщо не съм съгласен	1	0.52
ОБЩО	192	100.00

Наличието на малка част недоволни от ресурсното осигуряване подсказва необходимостта от полагане на допълнителни усилия за подобряване на качеството му, развитие и модернизиране на материалната база, както и предоставянето на все по-добри условия за провеждане на

обучителния процес. Тези усилия са инвестиции в подобряване качеството на обучението, което формира важна част от общата оценка на респондентите за полезността на провежданите обучения и влияе върху имиджа на Стопанската академия като обучителна институция.

В курсовете за продължаващо обучение, организирани от централните към СА „Д. А. Ценов”, намират приложение различни технически средства. Данните от проучването показват, че най-масово се използват мултимедия и компютър. Това е разбираемо поради възможността за визуализация на учебното съдържание, достъпността на учебния материал, както и с наложилата се практика по подобен начин да протича и преобладаващата част от занятията (лекции и семинарни занятия) във висшето училище.

При една съществена част от обученията (основно в курсовете по чуждоезиково обучение) се използва касетофон (30%), а при курсовете за повишаване на компютърната грамотност – интерактивна дъска (15%). Приложение в обучението намират също така черната (бяла) дъска и флипчартът. Разнообразните технически средства, които се използват в курсовете за продължаващо обучение, имат за цел да подобрят визуализацията на учебния материал, да го направят по-достъпен за обучаемите, да им позволи по-лесното справяне с конкретни казуси и т.н. Видът на използваното техническо средство пряко кореспондира със същността на провежданото обучение.

Таблица 10

Използвани технически средства по време на обучението

Възможен отговор	Абсолютен размер (бр.)	Относителен дял (%)
Компютър	108	56.25
Мултимедия	111	57.81
Интерактивна дъска	28	14.58
Флипчарт	7	3.65
Черна (бяла) дъска	41	21.35
Касетофон	58	30.21

Изследването постави и въпроса за конкретното приложение на мултимедийната технология в продължаващото обучение.

Анализът на резултатите показва, че най-масово се прилага презентацията като технология на преподаване, базирана на мултимедийната технология. Видеоуроците намират приложение основно в чуждоезиковото обучение. Слабо приложение регистрира използването на филмите за учебни цели. Немалка част от респондентите – 34,90%, посочват, че в рамките на обучението не е прилагана мултимедийна технология. Данните са представени в следващата таблица, като относителният дял на получе-

ните отговори е над 100%, тъй като респондентите са имали възможност да посочат повече от един отговор.

Таблица 11

Приложение на мултимедийната технология в продължаващото обучение

Възможно приложение	Абсолютен размер (бр.)	Относителен дял (%)
Видеоурок	21	10,94
Презентация	106	55,21
Филм	8	4,17
Не беше използвано	67	34,90

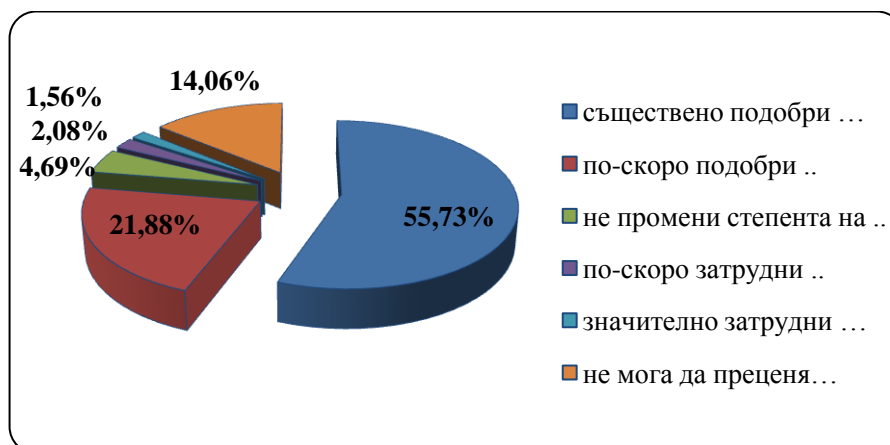
На практика приложението на мултимедийни технологии в продължаващото обучение, провеждано в рамките на СА „Д. А. Ценов”, е ограничено основно до използването на презентациите като метод и форма за представяне на учебен материал. Недостатъчно се прилагат други форми за интерактивни обучения като филми, видеоуроци, интерактивни казуси и други. От тази гледна точка е необходимо да се търсят механизми за разнообразяване конвенционалните методи на преподаване с иновативни, които улесняват обучаващите се при възприемането на конкретни знания и умения.

Съществено е влиянието на интерактивните методи на преподаване на основата на мултимедийни технологии върху процеса на обучение и степента на усвояване на знания.

Резултатите от извършения еднофакторен анализ на данните от изследването показват, че интерактивните методи на преподаване на основата на мултимедийни технологии в продължаващото обучение, провеждано от СА „Д. А. Ценов”, се оценяват високо от респондентите. Над 55% от анкетираните посочват, че използването им съществено е подобрило разбирането и усвояването на преподавания материал, а едва 1,5% заявяват, че този вид преподаване значително е затруднило обучителния процес. Малко над 14% не могат да оценят влиянието на интерактивните методи, използвани в обучителния процес, и въздействието им върху усвояването на знания.

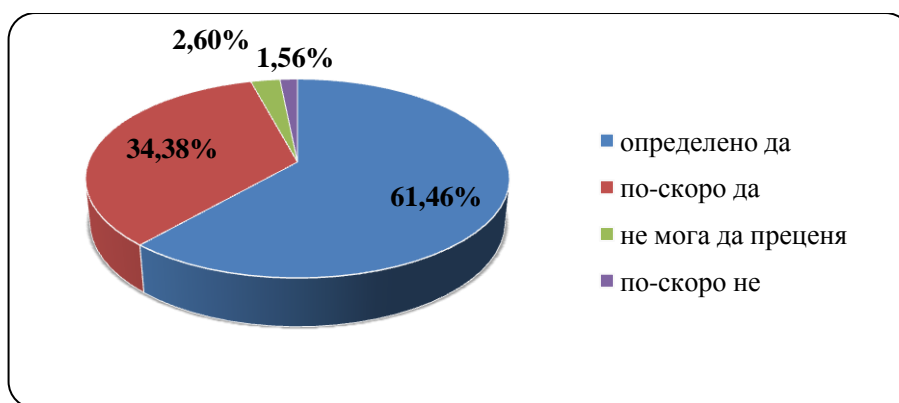
Разнообразяването на формите на преподаване (т.е. и други освен презентациите) увеличава степента на възприемане и разбиране на преподавания материал, което е напълно в съответствие с добрите практики в областта. При използването на тези форми обаче е необходимо да се установи профилът на обучаемите и да се прецени степента на техническа грамотност, за да се преодолеят своевременно трудности, които биха

срещнали някои от тях в процеса на учене чрез използване на интерактивни методи.

Фигура 2. Разпределение на респондентите според оценката за въздействието на прилаганите интерактивни методи на преподаване на основата на мултимедийни технологии в продължаващото обучение

Удовлетвореността от проведените в рамките на центровете към СА „Д. А. Ценов“ обучения е висока. Над 61% от анкетираните са категорични в положителната си оценка за проведените обучения. Малко над 34% също дават положителна оценка, но не толкова категорична. Едва 1,56% от респондентите са по-скоро неудовлетворени от обученията.

Фигура 3. Разпределение на респондентите според удовлетвореността от обученията

Високата степен на удовлетвореност на респондентите от проведените обучения се дължи и на прилагането на интерактивни методи на преподаване, тъй като те повишават качеството на обучителния процес. Потенциалът на тези форми на учене и преподаване е голям, особено в продължаващото обучение, където обучаемите имат натрупани базови знания в съответното направление. Разнообразяването на прилагането на иновативните форми на учене и преподаване е направление, в което е необходимо да се инвестират усилия в бъдеще.

Като най-предпочитана форма за преподаване в продължаващото обучение се посочва презентационната. Малко над 60% са посочили този отговор. Тя обаче се допълва с класическата лекционна форма, която 40,10% от респондентите посочват като предпочитана. Други, различни форми на преподаване, са желани едва от 5,73% от отговорилите. Данните са представени в следващата таблица, като относителният дял на получените отговори е над 100%, тъй като анкетираните са посочили повече от един отговор.

Таблица 12

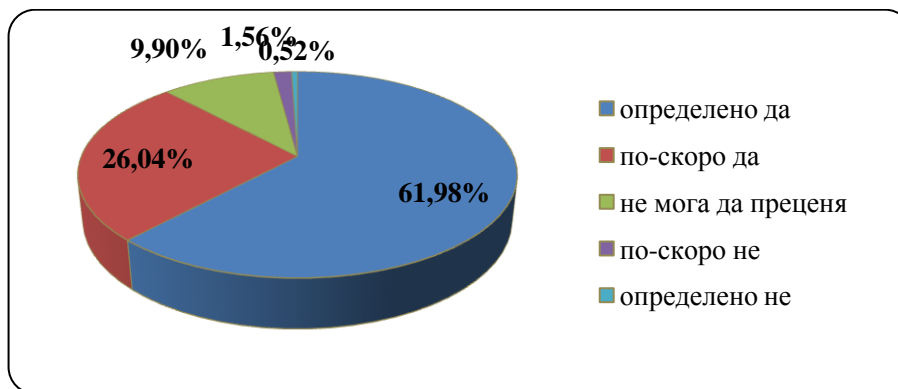
Предпочитани форми на преподаване в продължаващото обучение

Форми	Абсолютен размер (бр.)	Относителен дял (%)
Лекционна	77	40,10
Презентационна	116	60,42
Друга	11	5,73

Предпочитаните от респондентите форми на преподаване и учене в продължаващото обучение, провеждано в рамките на СА „Д. А. Ценов”, са ограничени основно до презентационна и класическа лекционна. Като цяло алтернативните форми на преподаване са слабо прилагани и неразпознаваеми от обучаващите се. Необходимо е разнообразяване на формите и методите на представяне на учебния материал с оглед подобряване степента на неговото усвояване. Изследваните теоретични източници и проучените добри практики доказват, че информационните технологии, използвани в преподаването и обучението, са ефективни от гледна точка на възприемане на знания, придобиване на умения и осигуряване на устойчивост. Именно в тази посока е необходимо да се усъвършенстват и иновират методологията и технологията на продължаващото обучение.

Материално-техническата осигуреност на обученията с мултимедийна и компютърна техника е друг въпрос, намерил място в анкетното проучване. Приложените еднофакторен анализ и анализ на структури показват, че респондентите високо оценяват полезността и необходимостта от провеждането на обучения в мултимедийни зали. Почти 62% от анкетираните оценяват категорично положително полезността и необходимостта

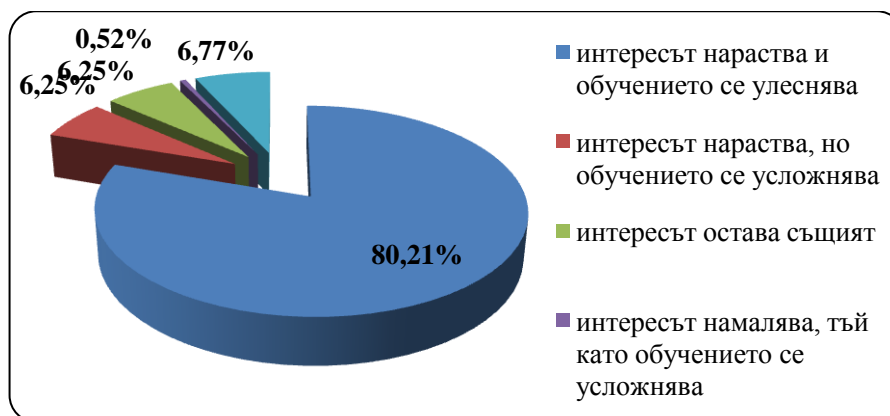
от оборудване на залите за обучения със съответните комуникационни и презентационни средства. Малко над 26% също дават положителна оценка, но не толкова категорична. Едва 0,52% от респондентите категорично отхвърлят полезността и необходимостта от мултимедийни зали при провеждане на обученията.

Фигура 4. Мнение на респондентите за необходимостта и полезността от провеждане на обучения в мултимедийни зали

Анкетираните оценяват високо необходимостта от информационни и комуникационни технологии в процеса на провеждане на обучения. Използването на различни методи и форми за представяне на научното знание и информация до голяма степен изисква използването на съвременните възможности на техниката и технологиите от този вид за повишаване качеството на обученията, подобряване усвояването и разбирането на преподавания материал. Провеждането на обучения в зали със съответното оборудване подобрява функционалната грамотност на обучаващите се и те оценяват това. Разширяването на използването на този вид оборудване чрез обогатяване на портфолиото от прилагани методи и техники за преподаване до голяма степен ще допринесе за повишаване на търсенето на обучения в центровете към СА „Д. А. Ценов”, а също и за нарастване на удовлетвореността на учещите се.

Все повече се акцентира върху важността на интерактивните методи на преподаване на основата на мултимедийни технологии за повишаване на интереса към продължаващото обучение. Над 80% от анкетираните посочват, че използването им води до нарастване на интереса и улесняване на процеса на учене. Според 6,25% от респондентите използването на тези методи не променя интереса, а според същия дял интересът се повишава, но прилагането им води до усложняване на процеса на обучение.

Фигура 5. Разпределение на респондентите според оценката за въздействието на прилаганите интерактивни методи на преподаване на основата на мултимедийни технологии върху интереса към обучението

Прилагането на интерактивни методи на преподаване на основата на мултимедийни технологии в продължаващото обучение, провеждано в рамките на СА „Д. А. Ценов“, води до повишаване на интереса на учащите и до улесняване процеса на възприемане и разбиране на материала. Това съществено подобрява качеството на обучението, удовлетвореността и допринася за натрупването на устойчиви знания в паметта на учащите. От тази гледна точка е необходимо да се обогати спектърът от прилагани подходи и развивани методи, чрез които да се ангажира вниманието им и да се повиши процентът на научен материал още по време на занятията.

Нагласите на обучаемите по отношение на участието в бъдещи обучения са свързани с търсене на такива, които се провеждат на базата на съвременните интерактивни методи за преподаване.

Таблица 13

Ако отново участвате в обучение, ще имате ли изискване, то да се провежда чрез мултимедийна технология и при използване на интерактивни методи?

Възможен отговор	Абсолютен размер (бр.)	Относителен дял (%)
Определено да	75	39,06
По-скоро да	84	43,75
Не мога да преценя	23	11,98
По-скоро не	10	5,21
Определено не	0	0,00
ОБЩО	192	100,00

Почти 44% от респондентите при избор на бъдещи обучения по-скоро биха търсили такива с прилагане на интерактивни методи. Малко над 39% заявяват, че задължително ще търсят обучения, базирани на интерактивните методи. Едва 5,21% посочват, че по-скоро не биха се включили в обучения от този вид, като нито един анкетиран не е категоричен, че няма да участва в обучение, в което интерактивните методи на преподаване са водещи.

Обучаващите се демонстрират висока степен на готовност за участие в бъдещи обучения, базирани на мултимедийна технология и на интерактивни методи на преподаване. Това се дължи на по-високата степен на усвояване на преподавания материал чрез използването на интерактивни методи и мултимедийни технологии в сравнение с конвенционалните лекции. Визуализацията, активното участие и взаимно учене са само част от ползите за обучаемите. Усъвършенстването на технологията на учене и преподаване изисква диверсификация на използваните методи, техники и форми за предоставяне и разпространение на знание и ноу-хау. Такива цели са поставени в редица национални стратегически документи, които подкрепят концепцията за учене през целия живот. Съвременното общество е все по-тясно свързано с технологиите и всяка една обучаваща организация трябва да отчита това, за да е в състояние да осигури рационалното им използване в стремежа към непрекъснато повишаване качеството на обучението.

4. Направления и възможности за усъвършенстване на продължаващото обучение в СА „Д. А. Ценов”

Направените проучвания на научната литература и стратегическите документи, както и резултатите от анкетното допитване до курсистите и специализантите в ЦСФО и ЦПО при Стопанската академия, разкриват големия потенциал на продължаващото обучение и на интерактивните методи за актуализиране и надграждане на знанията, уменията и компетенциите на кадрите.

В конкретен план анализът на резултатите от анкетата показва добро състояние на продължаващото обучение в СА „Д. А. Ценов” и положително отношение на обучаемите към прилаганите интерактивни методи като форма и технология на преподаване. Това не изключва наличието на определени трудности и тесни места в обучителния процес, свързани с техническото осигуряване, формите и подходите на преподаване и учене и др. Именно на тази основа могат да бъдат изведени **главните направления** за усъвършенстване на продължаващото обучение в Академията и в частност за стимулиране приложението на интерактивните методи на преподаване в предлаганите курсове и специализации:

1. Поддържане на високото качество на продължаващото обучение, с което да се затвърди доверието на обучаемите в Стопанската академия като институция, допринасяща за развитие и усъвършенстване квалификацията на кадрите с оглед повишаване на конкурентоспособността им на трудовия пазар.

2. Полагане на допълнителни усилия за преодоляване на тесните места в техническото осигуряване на обучението и перманентна модернизация на наличната материално-техническа и информационна база. Целта е непрекъснато подобряване на условията за провеждане на ефективен учебен процес и създаване на предпоставки за разширяване приложението на интерактивните методи на преподаване.

3. Мотивиране на обучаващите да развият и усъвършенстват своите професионални и лични качества, с особен акцент върху техните умения (толерантност, комуникативност, добронамереност, отзивчивост), което има пряк ефект върху обучението и крайните резултати от него.

4. Сериозен ангажимент от страна на обучаващите за поддържане високото качество на разработваните от тях учебни материали, които да бъдат достъпни и да могат да се адаптират към нуждите на различните категории обучаеми. Аналогичен трябва да бъде подходът и при избора на начините/формите на преподаване, което да стимулира обучаемите за активно участие в учебния процес.

5. Преразглеждане на приоритетите и интензифициране прехода от конвенционални към иновативни методи на преподаване, които се харесват от обучаемите, увеличават степента на възприемане и разбиране на преподавания материал и като цяло повишават удовлетвореността от обучението.

6. Обогащане портфолиото от използвани интерактивни методи, подходи и техники на преподаване в ЦСФО и ЦПО и увеличаване броя на дисциплините, които ги прилагат, при това не само в продължаващото обучение, но и в цялостната учебна дейност на Стопанската академия.

7. Гъвкаво използване на интерактивните методи на преподаване съобразно тематиката на изучавания материал и потребностите и възможностите на обучаемите. Приложението на интерактивни методи на преподаване на основата на ИКТ изисква внимателно определяне профила на обучаемите и степента на техническата им грамотност, за да се избегнат несъответствия и евентуални трудности в процеса на обучение.

Заклучение

В условията на нестабилна, дори турбулентно изменчива среда, все повече се акцентира върху знанието като ключов фактор за развитие и усъвършенстване. Развитието на човешките ресурси е в основата на реализацията на приоритетите на Стратегия „Европа 2020”, а именно: ус-

тойчив, приобщаващ и интелигентен растеж. Постигането на икономика, базирана на знанието, акцентира вниманието върху човешкия капитал и неговия най-важен компонент – обучението като фактор за генериране на конкурентни предимства и постигане на икономически растеж.

Успех в условията на динамично развиваща се среда биха имали единствено обучаващите организации, които предлагат адекватни методи и форми на преподаване и учене. Диверсификацията в приложението на интерактивните методи в обучението, прилагането на иновативни подходи за активно учене и стимулиране на бързото натрупване на знания и усвояване на умения са насоките за усъвършенстване на продължаващото обучение. Важен фактор за качеството на обучението е използването на информационните и комуникационни технологии. Те са в основата за изпълнението на редица стратегически документи в областта на ученето през целия живот и развитието на човешките ресурси. Използването им съществено повишава удовлетвореността на обучаемите, улеснява процеса на учене и ускорява възприемането на ново знание.

Въвеждането на механизми в подкрепа на приложението на интерактивните методи е необходимо. Една от възможните стъпки в тази посока е приоритетно финансиране на обучения, базирани на интерактивните методи за преподаване и учене, както и подкрепа на центрове за професионално обучение и квалификация, които се развиват и непрекъснато търсят възможности за постигане на организационно съвършенство и по-високо качество на предлагания образователен продукт. По този начин чрез външни стимули ще се осигури включването на интерактивни учебителни методи в програмите и практиките на обучаващите организации.

Прилагането на информационните и комуникационни технологии в обучението със сигурност ще нарасне неколкосткратно в идващите години. Въпрос на организационна култура и обществена отговорност е, обучаващите организации да извлекат от тях най-полезното за потребителите на образователни услуги.

Използвани източници

- Десев, Л. (1999). *Речник по психология*. София: Булгарика.
- Европейска комисия. (2009). *Европейска квалификационна рамка за учене през целия живот*. Последно посетен ноември 23, 2016, https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-efq/files/broch_bg.pdf.
- Европейска комисия. (2010). *Комюнике от Брюксел относно засилването на европейското сътрудничество в областта на професионалното образование и обучение за периода 2011-2020*. Последно посетен ноември 23, 2016, <http://ec.europa.eu>.

- Европейска комисия. (2010). *Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж „Европа 2020”*, Брюксел. Последно посетен ноември 23, 2016, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:BG:PDF>.
- Европейски съюз. (2009). *Стратегическа рамка – „Образование и обучение 2020”*. Последно посетен ноември 23, 2016, http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework_bg.
- Европейско пространство за висше образование. (2012). *Стратегия за мобилност 2020 за Европейското пространство за висше образование*. Последно посетен ноември 23, 2016, www.mon.bg/?h=downloadFile&fileId=4930.
- Иванов, И. (2005, май). *Интерактивни методи на обучение*. Докладът е представен на Юбилейна научна конференция с международно участие 50 години ДИПКУ – Варна на тема: „Образование и квалификация на педагогическите кадри – развитие и проекции през XXI век”. Варна. Последно посетен ноември 12, 2016, <http://www.ivanpivanov.com/research/>.
- Министерски съвет. (2012). *Национална програма за развитие “България 2020”*. Последно посетен ноември 23, 2016, <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=765>.
- Министерски съвет. (2014). *Стратегия за развитие на висшето образование в Република България (2014-2020 г.)*. Последно посетен ноември 23, 2016, <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Lang=bg-BG&Id=962>.
- Министерски съвет. (2014). *Стратегия за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015-2020 г.* Последно посетен ноември 23, 2016, <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=934>.
- Министерство на образованието и науката. (2013). *Национална стратегия за учене през целия живот (2014-2020 г.)*. Последно посетен ноември 23, 2016, <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Lang=bg-BG&Id=880>.
- Министерство на образованието и науката. (2015). *Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж”*. Последно посетен ноември 23, 2016, <http://sf.mon.bg/?go=page&pageId=32>.
- Министерство на финансите. (2015). *Европа 2020: Национална програма за реформи*. Последно посетен ноември 23, 2016, http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2016/nrp2016_bulgaria_bg.pdf.
- Миронова, Н. (2010). Иновативни подходи за определяне на потребностите от обучение. *Научни трудове на УНСС*, 1, 251-300. <http://research.unwe.bg/bg/journalissues/list/38>.
- Нанкова, М. (2013, юни). *Интерактивни методи на обучение на студенти в контекста на продължаващото обучение*. Докладът е пред-

ставен на Научна конференция с международно участие „Знанието – традиции, иновации, перспективи”, Бургас. Последно посетен ноември 12, 2016, <http://www.bfu.bg/upload/izdania-BSU/conf-2013-tom1-01.pdf>.

- Начева-Маркова, Н. (2013). *Възможности за използване на интерактивни методи при преподаване на Методика на обучението по солфеж*. Докладът е представен на Четвърта национална конференция с международно участие на тема: „Музикално-образователни стратегии и практики в предучилищна, училищна и извънучилищна среда”, София. Последно посетен ноември 12, 2016, http://www.fnpp.uni-sofia.bg/MUZIKA/Dokladi/nina_naceva.pdf.
- Тодорина, Д. (2010). Създаване на интерактивна образователна среда (теоретични и приложни аспекти). Последно посетен ноември 12, 2016, http://pedagogy.swu.bg/wp-content/uploads/2012/04/Todorina_obrazov_sreda_2010.pdf.
- Шишманова, П. (2014). Електронната форма на дистанционното обучение – модерен подход за усъвършенстване на професионалната квалификация. *Диалог*, 3, 1-11. <http://www.uni-svishtov.bg/dialog/title.asp?title=318>.
- Шишманова, П. (2015). Интерактивни методи на преподаване в продължаващото обучение и ролята на информационните технологии. В Сборник доклади от Юбилейна научна конференция „Развитието на българската икономика – 25 години между очакванията и реалностите” (с. 565-571). Свищов: АИ „Ценов”.